

KNIHA O ZDEŇKOVĚ BRTNICKÉM Z VALDŠTEJNA MEZI BIOGRAFIÍ A ROZBOREM CESTOPISU

LUKÁŠ M. VYTLAČIL

Zdeňk Brtnický z Valdštejna, poslední představitel této valdštejské rodové větve, patřil mezi příslušníky bohaté moravské aristokracie a zároveň mezi velice vzdělané muže své doby. O to překvapivější však možná je, jak málo prostoru se mu dostalo v současné historiografii. Tuto mezeru se pokouší zaplnit monografie Ondřeje Podavky, která vyšla jako 25. svazek ediční řady „Velké postavy českých dějin“. Nejde o první autorovu práci k osobnosti Zdeňka Brtnického, neboť již dříve k tomuto tématu napsal několik studií¹ a disertační práci obhájenou v roce 2017.

Autor upozorňuje hned v úvodu této knihy na nedostatek pramenů, přičemž také charakterizuje ty nejvýznamnější, podle nichž zároveň zásadním způsobem utvářel výslednou podobu knihy. Těmi jsou Brtnického latinský deník (*Diarium*), který si vedl především v době svých studií a kavalírské cesty, a dále památník (*Stambuch*). Oba zachycují jen část jeho života, nejlépe pak léta 1596–1600, kdy si je Valdštejn vedl současně. Jinak se však nedochovalo mnoho biografických údajů, což Podavku vedlo ke zvolení poměrně netypické struktury. Životopisnou povahu má pouze několik prvních a posledních kapitol, mezi nimiž je v několika tematických celcích rozbor cestovního deníku.

Zdeňk Brtnický se narodil patrně 12. května 1582, ale okolo data panují nejasnosti. Jejich vysvětlováním se však autor nezabývá a odkazuje čtenáře na jinou svoji studii (s. 21). Přitom právě vědecká monografie je ideálním prostorem pro komplexní pojednání, ne-li dokonce přímo očekávaným. Při popisu rodinných předků zaujme skutečnost, že členové rodu patřili mezi vzdělané osobnosti své doby (s. 12). Několik z nich studovalo na univerzitě ve Wittenbergu a vychovatelem Zdeňkova strýce Hynka Brtnického byl Petr Codicillus, významný humanista z pražské university. Po časně smrti Zdeňkova otce Jindřicha Brtnického byl právě Hynek jedním z jeho poručníků a svého synovce také učinil dědicem, čímž pozdě-

1 Podavka, Ondřej: Památník Zdeňka Brtnického z Valdštejna z let 1591–1600. *Folia historica bohemica* 29, 2014, č. 1, s. 103–132. Dále též: Formování náboženského přesvědčení Zdeňka Brtnického z Valdštejna a Ladislava Veleny ze Žerotína. *Studia Comeniana et historica* 46, 2016, č. 95–96.

ji došlo ke spojení všech panství Brtnických z Valdštejna (Brtnice, Sádek a Moravské Budějovice) v jedné ruce. Zároveň však mladý šlechtic během dětství a dospívání ztratil téměř celou svoji rodinu a nejbližší mu byla babička Alena Berková z Dubé, rozená Meziříčská z Lomnice, z poručníků pak Smil Osovský z Doubravice, byť mezi nimi později došlo k jistým sporům při předávání dědictví. Další pasáže jsou věnovány vzdělání. Vedle míst a škol Podavka zmiňuje samozřejmě také osobnosti, které Brtnického formovaly. Jeho preceptorem byl po celou dobu Adam Ropal z Ryfmburka, ale měl možnost navazovat bližší kontakty i s celou řadou dalších osobností jak na domácí Moravě, tak i během pobytu ve Slezsku. Asi nejvýznamnějším byl Matyáš Borbonius z Borbenheimu.

Mnoho dalších příležitostí pak nabídla kavalírská cesta, kterou Zdeněk Brtnický podnikl v letech 1599 až 1602 a vedla přes Štrasburk do Francie, obou částí Nizozemí, Anglie, Švýcarska a Itálie. Příložená mapa cesty na s. 33 bohužel není nijak podrobná a přehledná, cestovní itinerář je však shrnut alespoň v jejím popisu, bohužel však jen ve formě názvů obcí bez dat. Právě k této cestě poskytují výše zmíněné prameny celou řadu zpráv, byť se jejich četnost i informační obsažnost v čase proměňují, stejně jako zájmy urozeného cestovatele. Zde před námi vyrůstá obraz všestranně humanisticky vzdělaného aristokrata ovládajícího několik jazyků, živě se zajímajícího o celou řadu oborů a navazujícího osobní kontakty s předními učiteli své doby.

Samotný popis kavalírské cesty Podavka dělí do šesti tematicky vymezených kapitol. V nich se zabývá Valdštejnovými studii, intelektuálními zájmy, městským prostředím a krajinou, každodenností na cestách, navazovanými společenskými kontakty a vazbami a nakonec též vztahem k náboženství. Takto vytěžena zjištění autor srovnává s dalšími známými cestami i dobovými reáliemi. Velké úsilí bylo věnováno rovněž identifikaci navštívených míst, jejichž jména a názvy český cestovatel zapisoval tak, jak jim byl schopen porozumět. Cenné jednotlivosti bohužel nevyvažují skutečnost, že separací jednotlivých informací se zásadně ztrácí celkový a komplexní obraz cesty, jak ji Brtnický absolvoval a jak také vypovídá o jeho životě v tomto období. Klade to značné nároky na paměť čtenáře, který je nucen k neustálé komparaci mezi kapitolami, protože jedině tak se z knihy dozví alespoň trochu komplexně, čemu všemu věnoval Brtnický pozornost a čas na konkrétních místech a jak se jeho zájmy a pozornost během několikaleté cesty proměňovaly napříč rámcem stanovených témat. Ani to však nenahradí popis cesty v takové plnosti, jakou lze od biografické knihy očekávat tím spíše, že Podavkovo dílo vyšlo v ediční řadě životopisů významných českých osobností. Tento způsob výkladu s sebou vedle fragmentárnosti nese také poměrně časté duplikování informací, neboť je logicky třeba některé z nich opakovat kvůli jiným souvislostem. Bez celkového kontextu deníku též není možné řadu věcí z pozice čtenáře/uživatele posoudit a podobné je to i s některými prezentovanými výklady autora. Příkladem může být třeba hudba

(s. 72–73). Je dosti sporné, že by označení hudebního zvuku za krásný bylo samo o sobě projevem Valdštejnovy schopnosti ocenit (a tedy posoudit) hudební kvalitu, stejně jako jeho zájem o varhany mohl být veden třeba i jejich technickou či výtvarně-uměleckou hodnotou. Rovněž málo zmínek o koncertech, na které autor knihy upozorňuje, může být dáno vcelku prozaickými důvody. Veřejné koncerty se totiž v té době ještě nepořádaly a vedle panovnických a šlechtických² dvorů se hudba hrála nejčastěji v kostelích při bohoslužbách. A jak sám Podavka uvádí jinde, těch se v katolických zemích Brtnický jako evangelík patrně moc neúčastnil.

Značné limity tohoto přístupu vnímám také v otázce konfese, na kterou čtenář více či méně latentně naráží v podstatě již od prvních stránek o rodině a vzdělání, aby explicitně řečené odpovědi našel až v kapitole od strany 190. Přitom problematika latinských škol, stejně jako minimálně část významných společenských i politických vazeb mezi šlechtou s otázkou náboženské orientace úzce souvisí. Podavka zde jinak přináší přínosné informace a na jejich základě Brtnického identifikuje za luterána filipistického směru, který u nás nebyl příliš rozšířen.

Následně se kniha vrací k biografickému výkladu a zabývá se Valdštejnovým životem po návratu do českých zemí. Jak dokládá dochovaná korespondence, kontakty mladého aristokrata byly v zásadě definovány prostorem západní Moravy, v němž se pohyboval také Smil Osovský z Doubravice, stejně jako kontakty Karla st. ze Žerotína, předáka moravských nekatolických stavů, jenž rovněž patřil mezi velmi blízké podporovatele mladého brtnického pána. Z okruhu evangelické šlechty pocházely též obě jeho manželky: Magdaléna z Thurnu a Kateřina Křinecká z Ronova.

V další kapitole se čtenář seznamuje s hospodařením Valdštejna coby brtnické vrchnosti. Zde Podavka upozorňuje na pozoruhodnou skutečnost. I přes svůj původ a pozemkový majetek fakticky až do stavovského povstání nevystupoval v domácí politice a nevykonával ani žádnou ze zemských funkcí, což se změnilo až s připojením Moravy k povstání a nástupem Fridricha Falckého, k jehož dvořanům Valdštejn patřil. Vliv mohla mít jednak jeho konfesní profilace, která samozřejmě v době vyostřujícího se konfliktu s katolíky kolem císařského dvora nebyla výhodou, ale zřejmě také dluhy, které musel řešit po návratu z cest. I přes zajímavé ekonomické detaily, jež zde autor knihy uvádí, není popis tak úplný, jak by mohl být a jak umožňují dostupné prameny. Zcela schází například důležitý popis tehdejších valdštejnských panství a čtenář se tedy o rozsahu pozemkových majetků brtnických Valdštejnů nic nedozví. Je sice pravda, že z doby správy Zdeňka Brtnického se mnoho pramenů nedochovalo, ale např. pro brtnické panství

2 Zde je však třeba připomenout, že fenomén zámeckých či šlechtických kapel se naplno rozvinul až v baroku.

jsou urbářové informace z doby jeho předchůdců,³ stejně jako konfiskační odhad ze 17. listopadu 1622.⁴ Tento konfiskační dokument byl vytvořen po Valdštejnově uvěznění na brněnském Špilberku, kde také kvůli špatným podmínkám a patrně dlouhodobě nedobrému zdravotnímu stavu zemřel.

Jistým zklamáním jsou také poměrně omezené obrazové přílohy. V barvě zde nacházíme jen dobové veduty ze spisu *Civitates orbis terrarum*, ukázky z Valdštejnova památníku jsou pouze černobílé. Další vyobrazení ilustrují většinou současnou podobu míst navštívených při kavalírské cestě. Z domácích sídel brtnických Valdštejnů je v knize zařazena pouze jediná fotografie zámku v Brtnici, ale Sádek či bývalý luteránský kostel v Brtnici, v němž také Hynek Brtnický zřídil rodovou hrobku, již nikoliv.

Z mnoha aspektů knihy je patrná výrazná orientace autora na zpracování Valdštejnova deníku a jeho další interpretaci. Náročně vytvořené tematické celky by měly smysl spíše jako analytický doplněk cestopisu, který by byl hlavní částí publikace (třeba v podobě latinského originálu se souběžným překladem). Bez celkového deníkového líčení však uvedené informace ztrácejí svůj kontext a pro uživatele životopisné publikace tedy nutně i část výpovědní hodnoty. Edici deníku ostatně autor avizuje jako svůj budoucí zájem. Namísto radosti z vydání odborného životopisu opomíjené osobnosti Zdeňka Brtnického z Valdštejna tedy převládají spíše rozpaky.

Podavka, Ondřej: Zdeňk Brtnický z Valdštejna. Učený šlechtic a jeho deník z cest. Velké postavy českých dějin, sv. 25, Vyšehrad. Praha 2017, 280 s.

3 Janák, Jan a kol.: *Dějiny Brtnice*. Brno – Třebíč 1988, s. 112–115.

4 Tamtéž, s. 124–125.